

Sámediggi

Sámedigge Sámiediggie Saemiedigkie Sametinget

RENNÄRINGENS TILLSTÅND **2020**

> Rennäringens tillstånd

En traditionell näring, som verkar inom och utifrån naturens förutsättningar och brukar stora arealer, är extra utsatt under tider då konkurrensen om markerna ökar och extrema klimatförändringar förväntas. Rennäringen har alltid varit adaptiv och tålig, och har utifrån traditionell kunskap kunnat variera användningen av landområden.

Med ökad exploatering minskar möjligheten till flexibel användning. Det finns nu flera tecken, till exempel ökad stödutfodring, fortsatt lågt slaktuttag utan tillväxt av renhjorden samt höga skadenivåer på grund av rovdjur, som pekar på att rennäringen är utsatt för extrem stress. Orsakerna är tydliga: högt antal rovdjur, ändrade väderförhållanden, minskat lavbete, ökade intrång med mera. Allt utan att rennäringen ersätts i närheten av den ekonomiska förlust den är drabbad av.

Värre är att den kumulativa effekten av alla förändringar kan leda till att det inom vissa områden inte längre går att bedriva en ekonomiskt eller ekologiskt hållbar renskötsel. Denna utveckling är inte förenligt med de internationella åtaganden som Sverige har gentemot det samiska folket.

Detta material visar på rennäringens utveckling utifrån företagande, antal renar och renskötselföretag, rovdjursnivåer och viltskador, rennäringens produktion, biologiska förutsättningar, betes- och väderförhållanden samt intrång.

Sametingets kansli

Sámediggi, Box 90, 981 22 Giron/Kiruna

Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58
Växel: 0980-780 30

kansli@sametinget.se • www.sametinget.se

1535
Gustav Vasa utser lappfogdar.

1543
Gustav Vasa bekräftar samernas egendomsrätt och jakt- och fiskerättigheter.

1751
Riksgränsen mellan Sverige och Norge fastställs. Lappkodicillen garanterar fortsatt gränsöverskridande renskötsel.

1873
Odlingsgränsen beslutas av Sveriges riksdag för att skydda lappmarkerna.

1886
Den första renbeteslagen träder ikraft. Den ska reglera förhållandet mellan renskötsel och jordbruk.

1928
Ny renbeteslag delar upp samer i renskötande och icke-renskötande samer och avskaffar lappbyarnas självständighet. Samiska kvinnor diskrimineras.

1971
Ny renbeteslag. Renskötseln organiseras i samebyar med egen styrelse.

1981
Högsta domstolen avgör Skattefjällsmålet. Ett nomadiserat folk kan förvärva äganderätt.

1993
Sametinget i Sverige invigs.

2005
Renbeteskonventionen från 1971 mellan Norge och Sverige upphör att gälla. Lappkodicillen gör comeback enligt svensk syn. Norge skapar egen lag.

2007
Sametinget blir förvaltningsmyndighet för rennäringen.

2020
Högsta domstolen avgör Girjasmålet. Samebyn har ensamrätt att förvalta jakt och fiske på området ovan odlingsgränsen.

Rennäringen i Sverige

Renar och renskötselföretag

Antalet renar i Sverige varierar i cykler mellan 220 000 och 260 000 i vinterhjord (1996–2019). Säsongen 2018/2019 bestod vinterrenhjorden av cirka 241 000 djur. Svängningar beror till största delen på variationer i naturbetet och förändringar i rovdjursförekomst. 60 procent av renhjorden finns i Norrbottens län. Enligt den senaste renräkningen finns det 4 665[1] renägare.

40 procent av renägarna är kvinnor som tillsammans äger cirka 52 000 renar. Cirka 57 procent av renägarna är män som tillsammans äger cirka 189 000 renar. Det finns 1 082 gruppansvariga renskötare.[2] Av dessa är 22 procent kvinnor och 78 procent män. 74 procent av de gruppansvarig kvinnliga renskötarna och 70 procent av de gruppansvariga manliga renskötarna bor i Norrbottens län.

Det genomsnittliga antalet renar per renägare i Sverige är 52. Antal renar per gruppansvarig renskötare är 223 i riket totalt. Det är stora skillnader mellan länen. I Norrbottens län finns de flesta renägarna och de flesta renskötarna. Däremot är antalet renar per gruppansvarig lägre i Norrbotten än i Västerbotten och Jämtland/Dalarna.

Tabell 1. Antal renägare m.m. i svenska Sápmi 2020 uppdelat på kön*

	Antal renägare	Antal gruppansv.	Antal renar
Kvinnor	1 868	231	51 864
Män	2 781	835	188 990

Tabell 2. Antal renar per gruppansvarig renskötare 2017–2019*

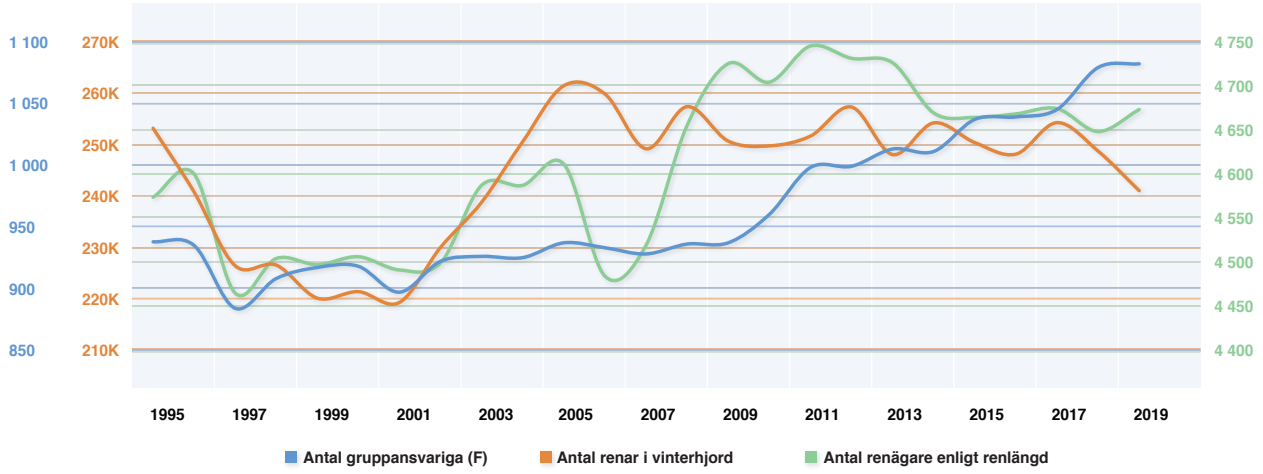
	2017	2018	2019
Antal renar	254 275	248 142	241 013
Antal gruppansvariga renskötare	1 045	1 047	1 066
Antal renar per gruppansvarig	243	237	223

** Redovisning enligt 2019 års nivå, årets siffror ej tillgängliga.*

Tabell 3. Renskötare och renägare 2018/19*

Län	Antal gruppansvariga renskötare	Antal renägare	Antal renar per gruppansvarig i genomsnitt
Norrbotten	788	3 183	166
Koncessionsområde (BD)	27	765	410
Västerbotten	144	321	360
Jämtland	123	396	383
Totalt riket	1 082	4 665	223

** Redovisning enligt 2019 års nivå, årets siffror ej tillgängliga.*

Figur 1. Resultat nyckeltal svenska Sápmi.

1 4 649 personer och 16 samebyar.

2 En gruppansvarig renskötare sköter förutom sina egna renar även renar åt renägare som inte arbetar aktivt inom renskötseln (s.k. skötesrenar).

Renmärkeshantering

Det är Sametingets ansvar att registrera och avregistrera renmärken. Alla renmärken finns samlade i ett renmärkesregister. Ett renmärke består av en unik kombination av snitt på renens höger- och vänsteröra. Alla renar i Sverige ägs av privatpersoner. Omärkta renar ägs av samebyn i området.

Riksgränsstängsel

Staten är underhållsansvarig för riksgränsstängsel och för vissa renskötselanläggningar. Sametinget har däremot ansvar för det praktiska arbetet med riksgränsstängslen.

Katastrofskadeskydd

Samebyar kan ansöka om bidrag till kostnader för utfodring som uppstått på grund av synnerligen svåra betesförhållanden som också innefattar djupsnö. Vintern 2019/2020 sökte 36 samebyar katastrofskadestöd. Den totala ersättningen slutade på närmare 15,1 mnkr.

Arbetet med att färdigställa kontrollpunkter i varje sameby för att underlätta betesbesiktningen har fortsatt under 2020.

Prisstöd

Det statliga stödet till rennäringen består av ett pristillägg på renkött. Särskilt pristillägg lämnas för renar som godkänts vid köttbesiktning och som klassificerats enligt Jordbruksverkets föreskrifter om klassificering

När vintern kommer delas samebyns renhjord upp i vintergrupper för flytt till vinterbetesmarkerna.

av slaktkroppar. Stödet är 9 kr per kilo för vuxna djur och 14,50 kr per kilo för renkalv enligt Förordning (1986:255) om pristillägg på renkött. Pristillägget beräknas på slaktkroppens vikt.

Slaktintäkterna för 2019/2020 var 84 509 tkr (+3,4 procent) och pristillägget 15 175 tkr (+2,4 procent). Slaktintäkterna för 2018/2019 var 81 767 tkr (–9,8 procent) och prisstödet 14 825 tkr (–9,5 procent).

Renslakt[3]

Under säsongen 2019/2020 kontrollslaktades 49 631 renar där prisstöd utbetalades, vilket är en ökning med 2 013 renar eller cirka 3,8 procent jämfört med säsongen 2018/2019. Medelvikten är i stort sett samma som året innan; en liten minskning från 25,46 till 25,20 kg. Också medelpriset per kilo är i stort samma som året innan; en liten ökning från 67,43 till 67,56 kr/kg. Kvantiteten kontrollslaktat renkött (1 251 ton) har ökat med 38 ton jämfört med år 2018/2019.

I diagram 1 redovisas utvecklingen av renslakten i Sverige och i diagram 2 medelpriset för renkött de senaste tio åren. Slaktuttaget varierar från år till år men trenden är sjunkande om man ser till hela tioårsperioden.

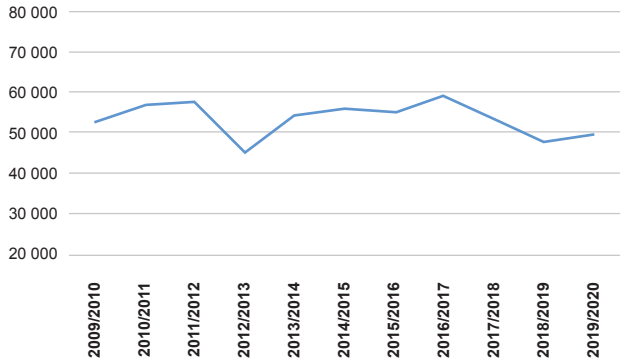

Diagram 1. Antal slaktade renar

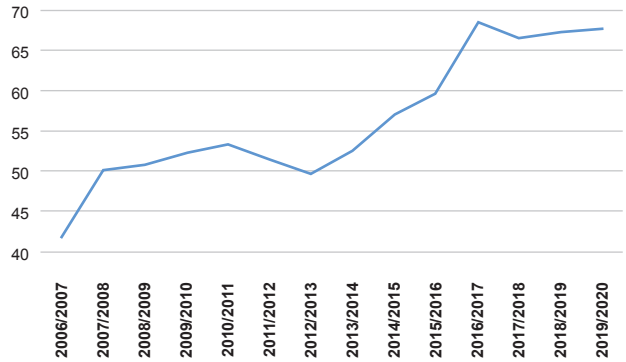

Diagram 2. Medelpris

Genomsnittliga avräkningspriser

Medelpriset exklusive moms var 67,56 kr/kg slakt-säsongen 2019/2020 vilket indikerar fortsatt stigande priser. Den lägsta nivån på medelpriset var 21,91 kr/kg säsongen 2004/2005. Från säsongen 2005/2006 steg priserna under fem års tid innan en mindre nedgång. Sedan 2013 har medelpriset fortsatt uppåt.

Tjernobyl

Kontrollprogram för cesium i slaktad ren infördes som en följd av Tjernobylkatastrofen 1986. Mätning och provtagning av renslaktkroppar sker under överinseende av officiella veterinärer. Kontroll sker inom områden och under perioder där det, baserat på tidigare års mätningar, anses finnas risk att renar ligger över gränsvärdet. Övriga prioriteringar har varit översyn av kvarvarande cesiumanläggningar, kvalitetshöjning av vattenförsörjningen till hagar, inklusive hagar för sjuka djur, och att ta fram hälsofrämjande redskap för utfodring.

Statistiksystem

Det finns en efterfrågan både från det samiska och övriga samhället på statistik om samer och de samiska näringarna. Sedan 2014 finns publik statistik om rennäringen på Sametingets hemsida. Under 2015 utökades statistiken med data om rovdjur. Under 2015 fick även samebyarna tillgång till sin egen statistik. 2018 lanserades den första versionen av ett webbaserat toleransnivåverktyg som har använts av 13 samebyar under 2019–2020.

Antal visningar av statistikfunktionens sidor på Sametingets webbplats pekar på ett stabilt behov av statistik och beslutsunderlag och att den publika statistiksidan tar hand om stora delar av statistikbehovet.

3 Renägare slaktar utöver kontrollslakt renar för eget behov, så kallad husbehovsslakt. I Norrbottens län där det finns många renägare kan denna slakt vara av betydande omfattning.

Rovdjursnivåer och viltskador

Antalet rovdjur i Sverige ligger på en hög nivå. Den totala rovdjursersättningen till samebyarna visar att rovdjursförvaltningen inte lyckats att få ner populationsnivåerna av rovdjur. Totalt sett inom renskötselområdet har rovdjursinventeringen gått bra att genomföra förutom i vissa områden i Jämtland och Norrbottens län. Trots en mindre nedgång i lo- och järvpopulationen ligger rovdjursnivåerna fortfarande långt ifrån rennäringens acceptans om högst tio procent rovdjursdödade renar. Rovdjursersättningarna är relativt oförändrade sedan flera år tillbaka i tiden. Skyddsjakt är fortsatt den mest realistiska åtgärden som ger direkt effekt för samebyar. Övriga åtgärder är oftast förenade med mycket dyra omkostnader, och är inte realistiska åtgärder på längre sikt, utan endast vid specifika tillfällen.

Bedömning av aktuellt läge

De totala rovdjursnivåerna i renskötselområdet är för höga i förhållande till rennäringens acceptans. Rovdjursantal, ersättningar och skadeberäkningar visar att förlustnivåerna inte ändrats trots riksdagsbeslutet att rennäringen inte ska behöva tåla högre förluster än maximalt tio procent av renhjorden. Sametinget får inte något gensvar för de åtgärder som vi föreslagit, trots att vi förhåller oss till de utvecklingsinsatser som finns angivna i rovdjurspropositionen *En hållbar rovdjurspolitik*.[4] Vi upplever dessvärre att regering och ansvariga departement ignorerar rovdjursfrågan. Kommunikation med Miljödepartementet i rovdjursfrågor har helt uteblivit under året.

Det är viktigt att kommunikationen kring rovdjursfrågor inte uteblir, särskilt när coronakrisen slagit hårt mot rennäringen, och har bidragit till att efterfrågan på renkött minskat kraftigt. En samlad bedömning för 2020, är att målet ”acceptabla skador” inte är uppfyllt.

4 Prop. 2012/13:191.

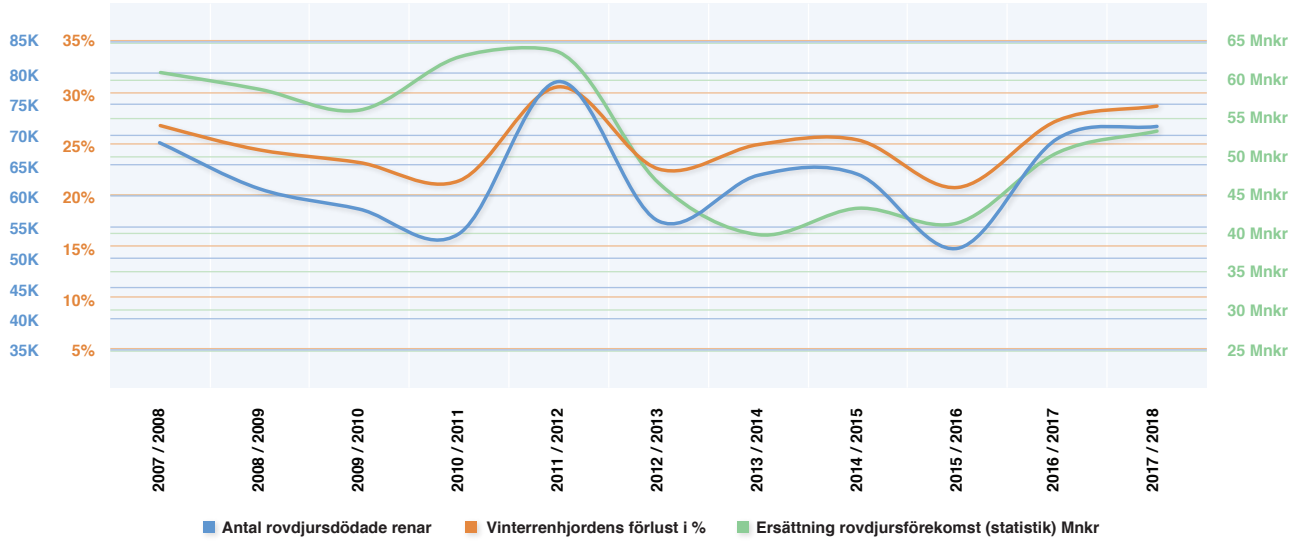

Rovdjursriven ren

Renar och rovdjur

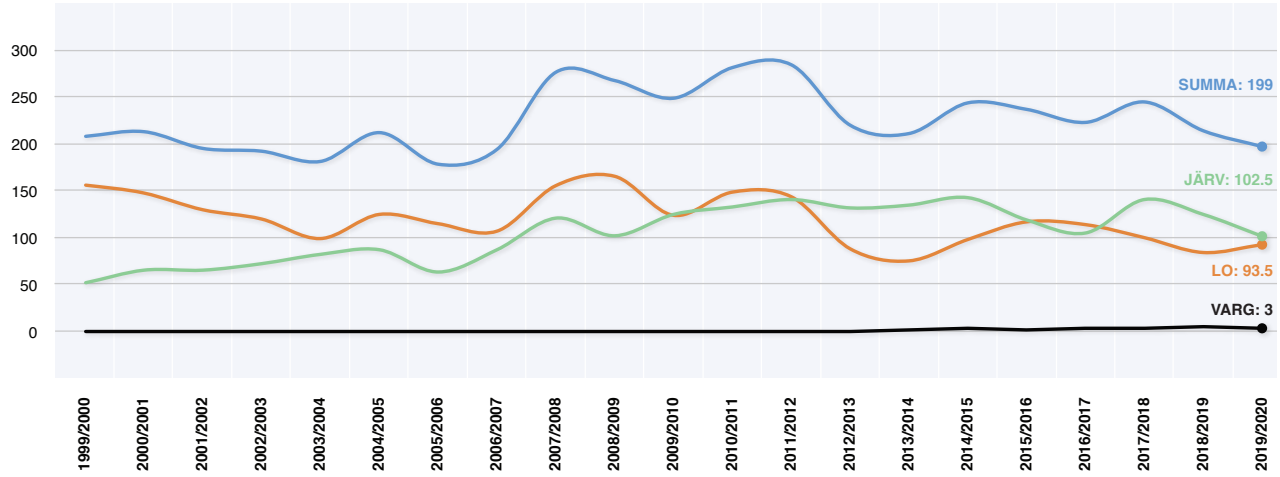
Skadenivån (den totala förlusten) på rennäringen har legat på 20 procent under en mycket lång tid och har ökat de senaste tio åren. En skadenivå på 20 procent innebär cirka 50 000 dödade renar. Ersättningarna baserat på länsstyrelsernas inventeringsresultat (i ersättningsstatistiken ingår även § 5 fall) är en direkt avspegling av hur hårt rovdjurstrycket är. Ersättningarna har de senaste fem åren enbart ersatt cirka 40 procent av slaktvärdet. Rennäringen lider idag mycket stora ekonomiska förluster på grund av nuvarande ersättningsnivåer.

I figur 2 ser man en tydlig koppling mellan skadenivå baserat på produktivitet och antalet rovdjur. Fler rovdjur leder till en ökad skadenivå.

Figur 2. Skadenivå rovdjur svenska Sápmi.

Figur 3 visar utvecklingen av antalet ersatta föryngringar inom renskötselområdet. Under hela mätperioden har antalet rovdjur varit högt. Äldre renskötare erfar att senaste perioden med lägre rovdjursbelastning inträffade under 1980-talet.

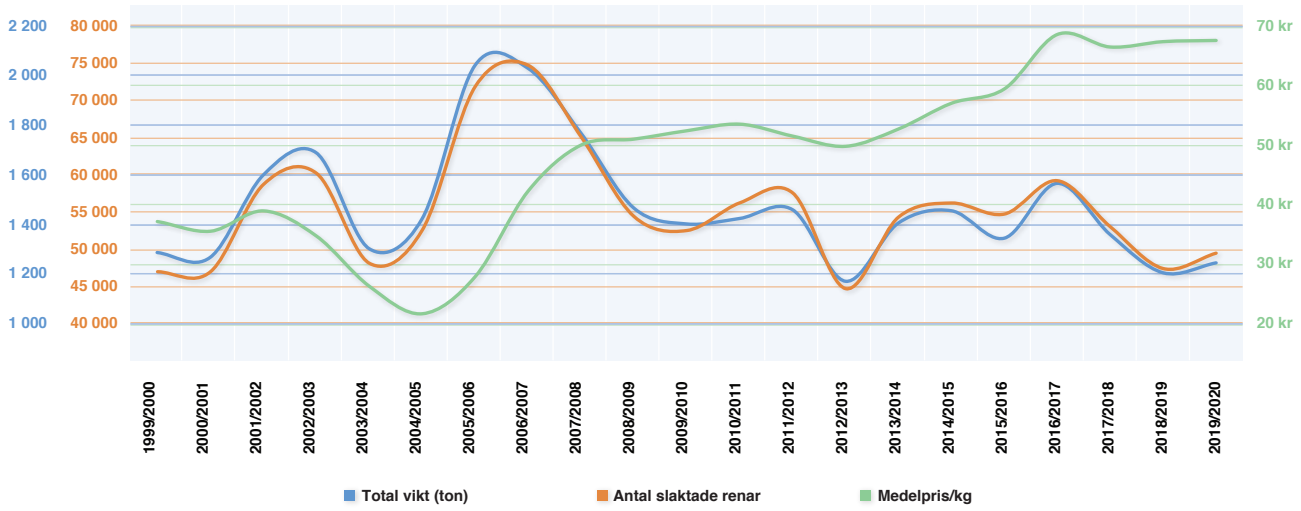

Figur 3. Antal föryngringar rovdjur svenska Sápmi.

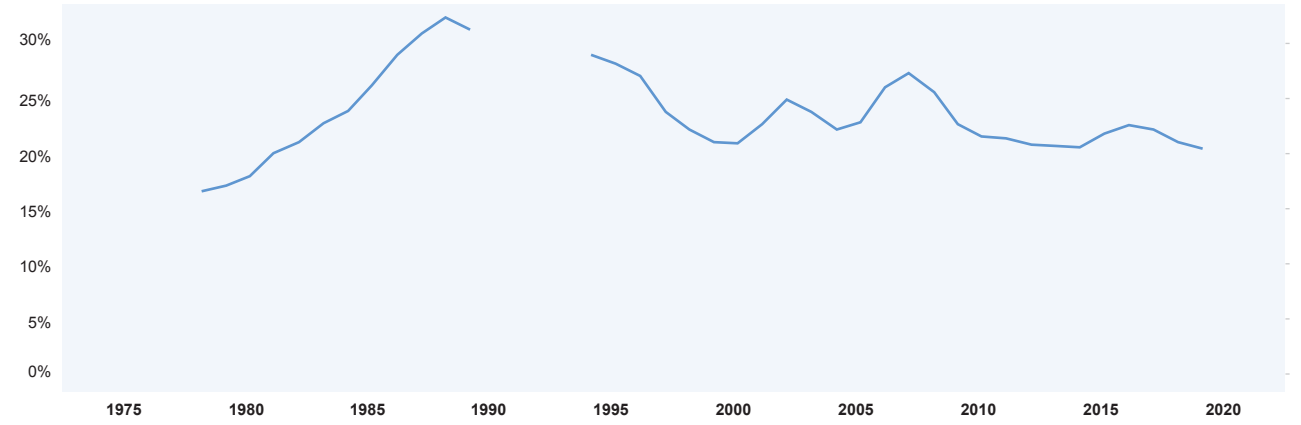
Rennäringens produktion

Under mätperioden visar Sametingets statistik att slakten i totalvikt slaktade renar, delvis samvarierat med priset, främst under 2000-talet då priset varierade mycket. KPI-justerat pris visar en reell prisökning på 40 procent de senaste 20 åren. Under 2010-talet har priset fortsatt att öka men inte slakten. Det beror på att renägarna på grund av rovdjurstrycket, väljer att försöka hålla antalet renar i renhjorden på en jämn nivå genom ett lägre slaktuttag. Under perioden har antalet vajor ökat från 65 procent till 68 procent av den totala renhjorden, men på grund av ett ännu högre rovdjurstryck de senaste tio åren har denna produktionseffektivisering gått till rovdjuren istället för till ökad slakt. Nyckeltalet slakt/renhjord 3-års medel (Svensk Rennäring, SCB m.fl. 1999) är ett enkelt mått på produktivitet (slakten/renhjord). Produktiviteten som låg på cirka 30 procent under slutet av 1980-talet, sjönk till cirka 25 procent under 1990-talet för att under de senaste 20 åren långsamt sjunka mot cirka 20 procent. Slakten de senaste fem åren har legat på cirka 55 000 renar, vilket kan jämföras med de bra åren under det sena åttiotalet med i genomsnitt 88 000 slaktrenar (1986–1989).

Dagens renhjord kan under normala väder- och betesförhållanden fram till hösten producera drygt 110 000 kalvar årligen (produktionsformeln, B. Åhman, SLU). I slutet av 1980-talet var renhjordens storlek på cirka 290 000 djur jämfört med dagens 250 000. Ett högt rovdjurstryck kan förklara att man inte tar sig tillbaka på tillåten nivå (276 000), eftersom det är svårt att ersätta dödade vajor i tillräckligt hög utsträckning. Dagens renhjord torde vara mer produktiv jämfört med sent åttiotal på grund av högre andel vajor. Nyckeltalet slakt/renhjord per 3-års medel (Svensk Rennäring, SCB m.fl. 1999) är ett enkelt mått på produktivitet (slakten/renhjord). Produktiviteten låg på cirka 30 procent under slutet av 1980-talet, varefter den sjönk till cirka 25 procent under 1990-talet för att under de senaste 20 åren långsamt sjunka mot cirka 20 procent. Huvudorsaken till den låga produktiviteten är rovdjurssituationen. Slakten de senaste fem åren har legat på cirka 55 000 renar, vilket kan jämföras med de bra åren under det sena 1980-talet med i genomsnitt 88 000 slaktrenar (1986–89).

Figur 4. Renslakten nyckeltal svenska Sápmi.

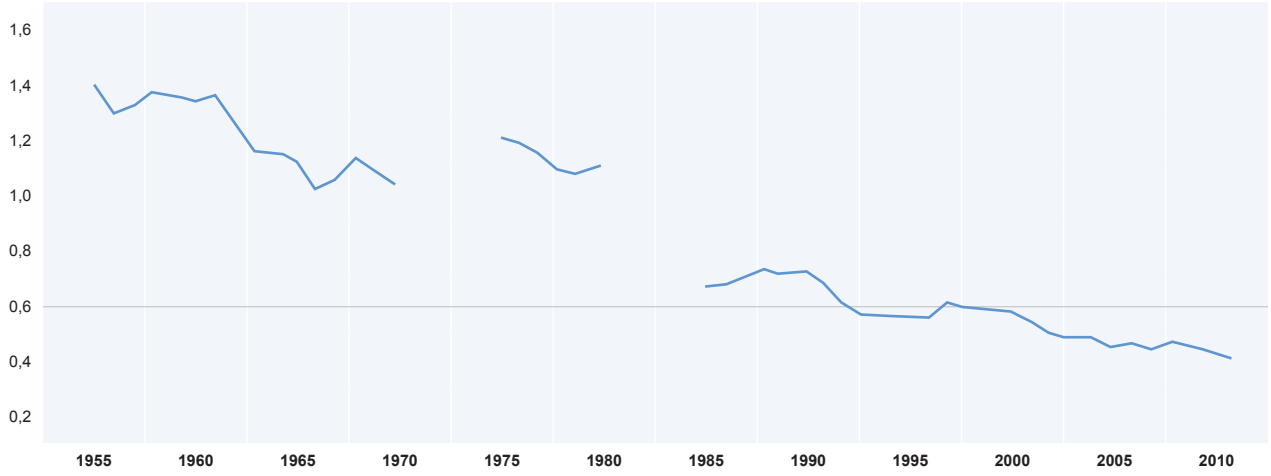
Figur 5. Slakt/renhjord 3 år medel.

Biologiska förutsättninga

Skogsbruket påverkar renarnas livsmiljö, födotillgång och förutsättningar för flyttning och tillgång på lavbete. En kraftig minskning av lavbetet ökar renskötselns sårbarhet på grund av minskat reservbete och ökad belastning på befintliga beten. I kombination med svåra väderförhållanden ökar risken för nödutfodring. Under de senaste 50 åren visar forskning att andelen lavrika marker minskat med 71 procent.5 Orsaken är bland annat markberedning och att tidigare glesa och lavrika tallskogar ersatts av täta produktionsskogar. Lavbetet anses vara den enskilt viktigaste betesförutsättningen för rennäringen. En kraftig minskning av lavbetet ökar renskötselns sårbarhet på grund av minskat reservbete och ökad belastning på befintliga beten. I kombination med svåra väderförhållanden kan behovet av nödutfodring öka.

Figur 6 visar skogsareal med täckningsgrad av marklav med mer än 50 procent (skog av "lavtyp"). År 1955 var 1,4 miljoner hektar av skogarna i renskötselområdet av lavtyp. År 2018 var endast 0,4 miljoner hektar av lavtyp. År 2018 var endast 0,4 miljoner hektar av lavtyp. Detta motsvarar en minskning på 71 procent. Alltför täta skogar är den variabel som bäst förklarar denna minskning (data från Riksskogstaxeringen). Lavbetet anses vara den enskilt viktigaste betesförutsättningen för rennäringen.

Figur 6. Skogsareal med marklav enligt tillgängligt material.

5 https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/ PMC4824705/

Rennäringen i ett hållbarhetsperspektiv

Hållbarhet i det samiska samhället

Sametingets vision i livsmiljöprogrammet Eallinbiras lyder:

”Vi lever i ett livskraftigt Sápmi som är rotat i en bärkraftig natur och i en levande samisk kultur. Människan och naturen ska ha en långsiktig förmåga att förnya sig och hållbart vidareutvecklas även i tider av betydande förändringar. Både natur och kultur i Sápmi är berikande för omvärlden.”

Anpassning till föränderliga förhållanden är och har under lång tid varit ett utmärkande drag för de samiska näringarna. De har alltid tagit sin utgångspunkt i långsiktighet och utifrån ett hållbart levnadssätt.

En hållbar utveckling bygger på en meningsfull balans mellan traditionell och modern kunskap. Om framgångsrik teknik används inom ramen för våra värderingar kommer den inte att förstöra livsmiljön eller vår hälsa. En hållbar livsmiljö måste prioriteras med fokus på nutida och framtida generationers möjligheter att utöva sin egen kultur, uppnå fysisk och psykisk hälsa och kunna utöva och utveckla långsiktigt hållbara samiska näringar. En ekologisk långsiktighet och hushållning med naturresurser är en central del i den samiska kulturens utveckling, och ett ekologiskt och socialt bärkraftigt samiskt kultur- och näringsliv är en avgörande förutsättning för att bevara höga miljö- och kulturvärden samt biologisk mångfald inom Sápmi. De samiska näringarna bygger till stor del på det kulturlandskap vi lever i och är beroende av ett hållbart nyttjande av förnybara naturresurser där miljön inte skadas. Den sociala hållbarhetsdimensionen handlar om välbefinnande, rättvisa, makt, rättigheter och individens behov.

Agenda 2030 och de globala målen syftar till att skapa en hållbar utveckling där vi tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter. Det innebär att vi måste leva på ett sätt idag som innebär att framtida generationer ska kunna ha samma möjligheter som vi. För att nå en hållbar, inkluderande och rättvis utveckling där de ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionerna uppfylls, är det viktigt att i alla sammanhang tillse att produktion och konsumtion inte lämnar negativa avtryck, varken här eller i något annat land. För att skapa ett hållbart samhälle och framtid krävs även att det samiska folkets rättigheter respekteras.

Grön infrastruktur

Grön infrastruktur definieras som ekologiskt funktionella nätverk av livsmiljöer och strukturer, naturområden samt anlagda element som utformas, brukas och förvaltas på ett sätt så att biologisk mångfald bevaras och för samhället viktiga ekosystemtjänster främjas i hela landskapet.

Renbruksplaner

Renbruksplaner (RBP) är samebyarnas verktyg för att beskriva sin markanvändning. Informationen läggs in i renbruksplanen via ett särskilt utvecklat dataprogram, RenGIS. 50 av 51 samebyar har i dagsläget RBP som i varierande grad uppdateras. Renbruksplanen används vid övergripande samhällsplanering och miljökonsekvensbeskrivningar samt vid samråd och dialog med markanvändande aktörer. Sametinget är verksamhetsägare för arbetet med RBP och samverkar med samebyarna och Skogsstyrelsen. Med RBP skapas förutsättningar för att bättre planera för en bärkraftig renskötsel som effektivt nyttjar betesmarkerna. Vidare tydliggörs behov av hänsyn och anpassning i förhållande till den omgivande miljön och annan markanvändning. Kartering och beskrivning görs av för rennäringen viktiga områden. RBP är avsett att vara ett dynamiskt dataverktyg för i första hand samebyar/vintergrupper (sita) och enskilda rennäringsföretagare. Verktyget skall utformas så att sameby/renskötare skall kunna utnyttja det oavsett geografisk hemvist inom renskötselområdet. Den yngre generationen renskötare, både kvinnor och män, kommer att få bättre förutsättningar att införlivas i renskötselarbetet.

Samebyarna kan genom sina respektive RBP tydliggöra de kumulativa effekter som andra markanvändare orsakar för renskötsel samt visa på funktionella samband om hur rennäringen bedrivs och påverkas under olika årstider. För att få en helhetssyn på markanvändningen inom

samebyarna görs en kartläggning av konkurrerande markanvändning, så kallade omvärldsfaktorer. Förutom att beskriva sin egen markanvändning kan samebyn lägga in omvärldsfaktorer som skogsbruk, gruvor, vindkraft, infrastruktur och kulturmiljöer i renbruksplanen. Helhetsbilden av den samlade påverkan är viktig vid planläggning av renskötseln, när effekten av ytterligare exploateringar skall bedömas och i samebyarnas samråd med andra markanvändare. De omvärldsfaktorer som redovisas i RBP är valda dels utifrån önskemål från samebyarna och dels utifrån den information och det material som finns tillgängligt.

GPS-halsband på ren har gjort det möjligt för renskötarna att följa renarnas rörelser i realtid. Halsbanden är ett utmärkt hjälpmedel för att samla, förmedla och förstärka den traditionella kunskapen om renens beteende som finns hos renskötarna. När informationen finns tillgänglig i RenGIS kan den användas för att analysera renarnas rörelsemönster i tid och rum. Samråd med skogsbruket och olika konsekvensbeskrivningar blir mer kunskapsbaserade och underlagskartor kan presenteras på ett överskådligt sätt. Ur samebyns perspektiv ökar förutsättningarna att nyttja de bäst lämpade betesresurserna och minska behovet av bevakning och stödutfodring.

I arbetet med teknikutveckling håller en ny GIS-plattform på att tas fram. En central lagring i denna plattform skulle öka renbruksplanernas säkerhet samt ge förbättrad tillgänglighet. Ytterligare insatser krävs för att RenGIS ska kunna samverka med kommande GIS-plattform. Framför allt krävs ett fungerande behörighetssystem eftersom samebyarna äger sitt eget data i RBP. Samebyarna ska i framtiden själva avgöra om och när de vill tilldela andra aktörer åtkomst till visst data. Till exempel skulle samebyar kunna ge behörighet till Sametinget att använda data från RBP i databasen iRenmark, vilket avsevärt skulle förbättra de planeringsunderlag som Sametinget tillhandahåller.

Renskötselns roll för klimat och miljö

Renskötseln bidrar till svenskt miljö- och klimatarbete genom att vara en värdemätare, en indikator, på det sammanhållna landskapets tillstånd. Ett välmående sammanhållet och ekologiskt stabilt landskap är en förutsättning för en välmående och fungerande renskötsel. Renbete har positiva effekter på den biologiska mångfalden i fjällvärlden. Renbete formar landskapet och bidrar till att skapa en ört- och artrik flora. Renbetet skapar en variation i landskapet både i stor och liten skala, till exempel kan ett enskilt trampspår öka utrymmet för fler arter att leva. Renar bidrar till att hålla fjällandskapet öppet när klimatuppvärmning kan orsaka invasion av träd och buskvegetation.[6] En minskning av renbete kan få långtgående negativa konsekvenser för fjällens biologiska mångfald. Fjällandskapet är även ett kulturpräglat landskap. Om renskötselns omfattning och utbredning begränsas, ökar risken av förluster både i biologisk mångfald och i fjällvärldens biologiska kulturarv i form av historiska hävdstrukturer.

Renskötsel och samisk traditionell kunskap är avgörande för att Sverige ska nå miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Landskapet måste hänga samman så att renarna kan följa sin årscykel och utan hinder, onödiga dröjsmål eller faror förflytta sig mellan olika betesmarker från fjäll via skogsland till kust. För fjällsamebyarnas renskötsel är fjällen en viktig del av årscykeln men renskötseln är även beroende av vinterbetesmarkerna i skogs- och kustlandet. För bästa resultat måste förvaltningen ske med ett brett landskapsperspektiv som beaktar behovet av grön infrastruktur. Grön infrastruktur har i alla år bundit samman människans och djurens färdvägar och är nödvändig för en fungerande renskötsel.

Våtmarker fyller olika funktioner och är viktiga för renskötseln under alla årstider. Under våren och vårvintern är myrarna viktiga betesland för renen eftersom de tinar fram tidigt. Under sommaren betar renen där och får svalka och skydd mot myggen. Myrar är dokumenterade som bra betesmarker under senhöst eller vinter med lägre snödjup, tack vare att växterna där förblir gröna längre än på andra marker och därför är mer näringsrika. För renskötarna är myrarna värdefulla för att det är enkelt att samla ihop renar och flytta renhjordar längs myrarna. Renskötseln bidrar till att uppnå miljökvalitetsmålet Myllrande våtmarker.

6 https://www.forskning.se/2017/09/12 klimatforandringarkraver-anpassad-renskotseln/.

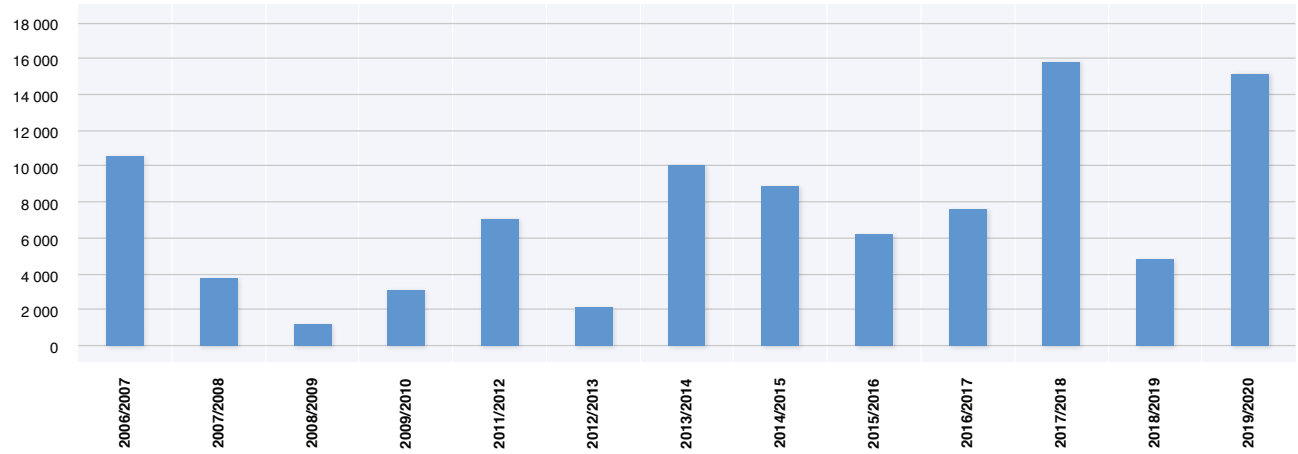

Stödutfodring av ren

Stödutfodring

Sametinget kan i mån av tillgång till medel enligt 35 a § Rennäringsförordningen (1993:384), lämna bidrag till samebyar för att täcka upp delar av kostnaderna för stödutfodring som uppstått på grund av synnerligen svåra betesförhållanden för att därmed förhindra omfattande död av renar. Med synnerligen svåra betesförhållanden menas att lavtäcket är isbelagt (låst) så att renarna omöjligt kan gräva efter föda. Sametinget har en föreskrift (STFS 2016:1) som reglerar under vilka omständigheter bidrag kan lämnas. Bidrag lämnas med högst 50 procent av samebyns verifierade kostnader för renlav, foder, hö eller ensilage. Bidrag kan endast lämnas för kostnader för transport och lossning om vissa villkor är uppfyllda. Kostnader för utfodringar som normalt förekommer i en sameby ersätts inte.

Figur 7 visar Sametingets ersättningar för stödutfodring, så kallade katastrofskadeersättningar.

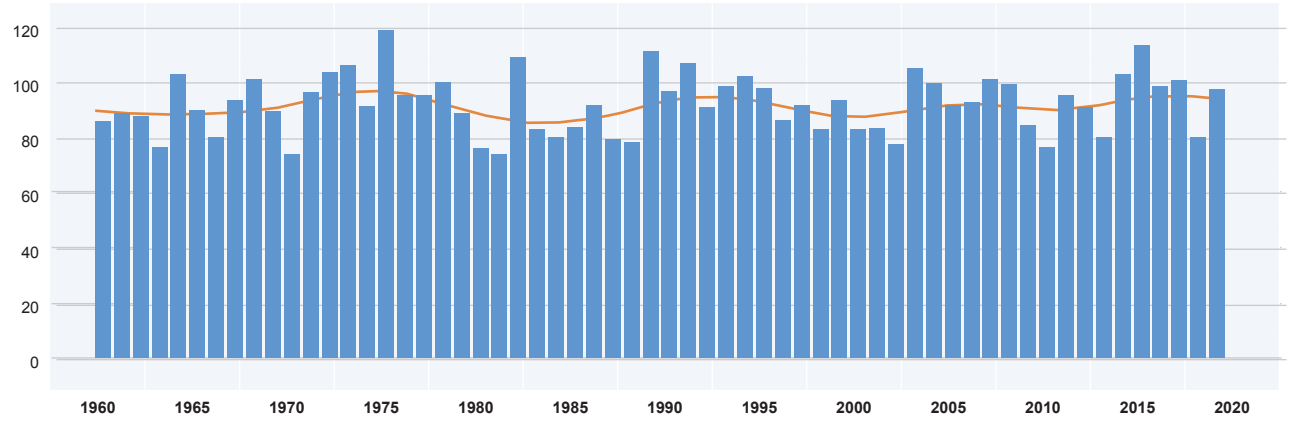

Figur 7. Katastrofskadeersättning tkr.

Klimat- och temperaturförändring

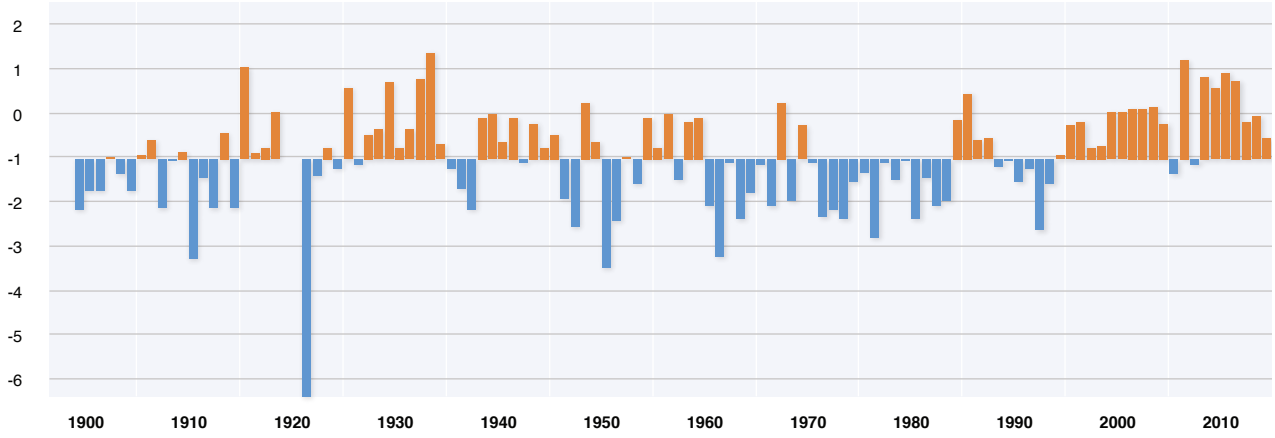
Nollgenomgångar skapar skikt av hård skare och detta i kombination med djupa snöförhållanden kan leda till att renen inte kommer åt eller kan lukta sig till lavbetet. Sämre väderförhållanden i kombination med minskat lavbete och ökat intrång leder till svårigheter för renskötseln att klara extremare förhållanden.

Figur 8 (SMHI) visar ökning respektive minskning av antalet så kallade nollgenomgångar. Det är tydligt att de senaste 20 årens klimatutveckling leder till en ökning av nollgenomgångar framför allt inom Sápmi.

Figur 8. Nollgenomgångar för norra Norrland – hela året

Figur 9 visar tydligt att medeltemperaturen ökar och därmed risken för växlande varmt och kallt väder och isbildning på marken, vilket ”låser” renbetet.

Figur 9. Temperaturen de senaste 100 åren i Kiruna.

Intrång

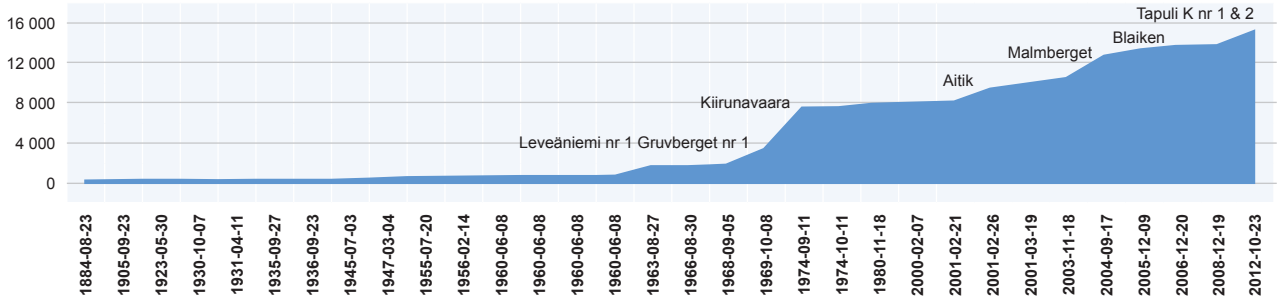
Renens betesro, tillgången på renbete och reservbete samt rennäringens resiliens påverkas också av ökade intrång i form av gruvor, vindkraftverk, friluftsliv och infrastrukturutbyggnad.

Figur 10, *Ackumulerad area markanvisning till koncession inom riksintressen för rennäringen* bygger på statistik från Bergstaten som visar antal hektar mark som reserverats för gruvbrytning de senaste hundra åren.

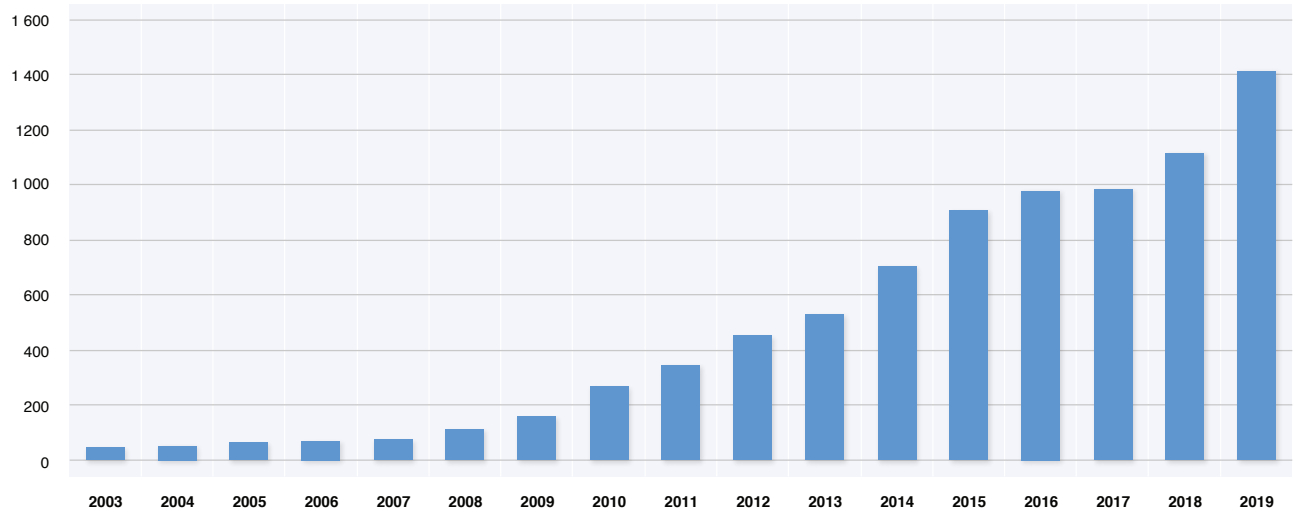
Figur 11 visar utvecklingen av vindkraftverk enligt statistik från Energimyndigheten för Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Figur 12 visar utvecklingen av den totala väglängden för statligt finansierad väg i Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Väglängden har tredubblats sedan år 1900.

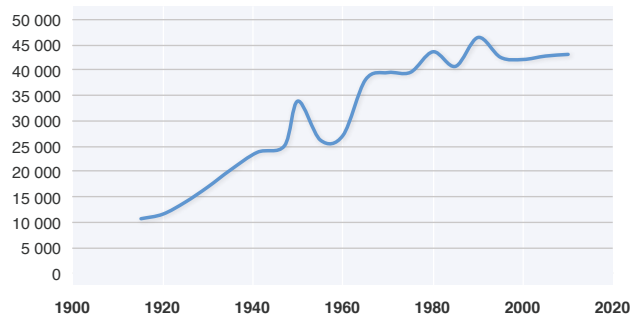
Figur 13 visar antalet bilar i trafik i de norra länen som stadigt ökat under de senaste 20 åren.

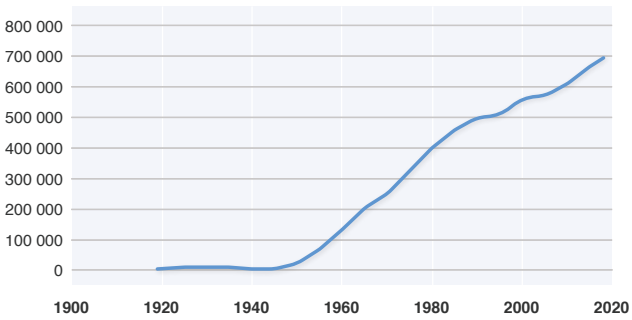
Figur 10. Ackumulerad area markanvisning till koncession inom riksintresse för rennäring (hektar).

Figur 11. Vindkraftverk norra Sverige.

Figur 12. Längd statsfinansierade vägar i svenska Sápmi i km.

Figur 13. Antal registrerade bilar i svenska Sápmi.

Samebyarna i Sverige

En sameby är en ekonomisk och administrativ sammanslutning som driver och organiserar renskötseln i ett avgränsat geografiskt område för medlemmarnas bästa. Markerna nyttjas bland annat för renbete, jakt och fiske.

Det finns 51 samebyar i Sverige. Av dessa är 33 fjällsamebyar, 10 är skogssamebyar och 8 är koncessionssamebyar där renskötsel bedrivs med särskilt tillstånd. Fjällsamebyarnas renar flyttar mellan skog och fjäll beroende på årstid. Skogssamebyarnas renar rör sig mellan olika betesmarker inom skogsområdet.

➤ *Läs mer om hur samebyarna organiserar renskötseln: http://samer.se/samebyn*

Illustration: Anders Sunesson

SAMEBYAR
Könkämä
Lainiovuoma
Vittangi
Saarivuoma
Talma
Gabna
Laevas
Girjas
Baste čearru
Unna Tjerusj
Sirges
Gällivare
Jåhkågaska tjiellde
Slakka
Tuorpon
Luokta-Mávas
Semisjaur-Njarg
Ståkke
Udtja
Östra Kikkejaure
Västra Kikkejaure
Maskaure
Mausjaur
Svaipa
Gran
Ran
Ubmeje tjeälddie
Malå
Vapsten
Vilhelmina norra
Vilhelmina södra
Voernese
Ohredahke
Raedtievaerie
Jijnjevaerie
Jovnevaerie
Njaarke
Kall
Handölsdalen
Tåssåsen
Mittådalen
Ruvhten sijte
Idre

KONCESSIONS SAMEBYAR
Muonio
Sattajärvi
Tärendö
Korju
Pirttijärvi
Ängeså
Liehittäjä
Kalix

Kort om Sametinget

Sametinget är förvaltningsmyndighet för rennäringen sedan 2007. Sametinget utövar ännu inte något faktiskt självbestämmande, utan kan ses som ett rådgivande organ och en expertmyndighet för samiska frågor.

© Sametinget 20201

Foto: Marie Enoksson
Illustration: Anders Sunesson

Layout: Heedmark AB
Tryck: Cityprint i Norr
ISBN-nr: 978-91-986635-5-6

Sametinget, Box 90, 981 22 Giron/Kiruna
Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58
Tel: +46 980-780 30

www.samer.se • www.sametinget.se